

Georg K uhlewind Alapítvány

Nyolcvannegyedik hírlevél

Alapítványunk 84.  s 85. hírlevelében Rudolf Steiner k t hannoveri előadását olvashatják. Hogy a folyamatosság világos legyen, hamarosan k ldj k a 85. hírlevelet is.

Fenyő Ervin

*

Rudolf Steiner

AZ ÉRZÉKEK VILÁGA  S A SZELLEM VIL GA¹

Fordította: Böszörményi László

ELSŐ ELŐADÁS

1911. december 27. Hannover

Ebben az előadássorozatban azt a feladatot tűztem magam el , hogy hidat verjek viszonylag hétköznapi dolgok, a közönséges életben szereshető tapasztalatok, és az emberiség legmagasabb szintű ügyei között.  s ezzel viszont meg akarok nyitni egy lehetséges utat a hétköznapi  lett l afele, amit az antropozófia vagy a szellemtudomány nyújthat lelkünknek és szellemünknek. Tudjuk, hogy az, amit az antropozófia adhat nekünk, amint egyre jobban elmélyülünk benne, beáramlik  rzeteinkbe, beáramlik akaratunkba, beáramlik azokba az er kbe, amikre szükségünk van, hogy meg tudjunk felelni az élet legkülönbözőbb kihívásainak. Továbbá tudjuk, hogy bizonyos értelemben szükségszerű a mai emberiség számára az, ahogy tapasztalni tudjuk az antropoz fi t a magasabb világokból éppen ezekben az időkben felénk irányuló befoly sokon keresztül. Tudjuk, hogy az emberiségnek viszonylag rövid időn belül el kellene vesztenie minden biztonságot, minden belső nyugalmat, minden, az élethez szükséges b k t, ha nem jutna el éppen ehhez az emberiséghez éppen ebben a korban az az ígéret, amit antropoz fi nak nevezünk. Továbbá tudjuk, hogy tulajdonképpen az antropoz fi i szellemi áramlat által mintegy egymásra ront k t élesen különböző gondolkodási, érzésbeli és  rzeti irányzat.

Az egyik az a gondolkodási és  rzeti irányzat, ami évszázadokon keresztüli előkészületek után az emberiség nagy részét már messzemenően megragadta vagy a közeli jövőben egészen biztosan meg fogja ragadni. Ez a materialista gondolkodási és  rzeti irányzat, materialista a legtágabb értelemben.  s ez mintegy r ront arra a másik gondolkodási irányra, ami magában az antropoz fi ban jelenik meg, a spirituális szellemi irányra.  s a közeljövőben egyre jobban érzékelhetővé fog válni a harc e között a két irány között, a két különböző gondolkodási és  rzeti irányzat között.  gy lesz ez, hogy nem is lesz olyan k nny  megkülönböztetni, hogy

¹ R. Steiner: *Die Welt der Sinne und die Welt des Geistes*, GA 134.

leplezetlen formában találkozunk-e valamelyik gondolkodási vagy érzésszellemi irányzattal, mondjuk a leplezetlen materializmussal, vagy pedig az egyik vagy a másik szellemi irányzat álarcban jelenik-e meg. Mert épp elég materialista áramlat lesz, amik, ha szabad így mondani, spirituális álarcban fognak megjelenni, és nehéz lesz megállapítani, hogy hol rejtőzik a materializmus, és hol lehet megtalálni az igazi szellemi áramlatot. Az utóbbi időkben két közvetlenül egymást követő előadásban igyekeztem megmutatni, hogy milyen nehéz kiigazodni ebben a helyzetben. Az egyik előadásban azt igyekeztem megmutatni, hogy hogyan válhat valakiből a szellemtudomány őszinte és becsületes ellenfele, bizonyos gondolatok és ideák alapján, amelyek eluralkodtak a jelen korban. „Hogyan lehet megcáfolni a szellemtudományt?” – ezt kerestem az egyik előadásban, amit követett a másik: „Hogyan lehet megvédeni a szellemtudományt?” vagy „Hogyan lehet megalapozni a szellemtudományt?”

Nem mintha azt hittem volna, hogy ezekben az előadásokban fel tudom sorolni az összes lehetséges érvet az egyik vagy a másik irányban. Csak azt akartam éreztetni, hogy sok, rendkívül sok igaznak látszó érvet fel lehet hozni a szellemtudományi világnézet ellen, és, hogy azok, akik kénytelennek érzik magukat szembe állítani a szellemtudományos világnézettel, egyáltalán nem tartoznak a jelenkor legkevésbé őszinte embereihez, sőt, gyakran az igazság legőszintébb keresői. Egyáltalán nem akarom ismét felsorolni a szellemtudomány elleni összes érvet; csak utalni akarok arra, hogy a jelenkor gondolkodási szokásaiból és nézeteiből kiindulva számos jól megalapozott érvet lehet felhozni, egész alaposan meg lehet cáfolni a szellemtudományt. Felmerül azonban a kérdés, hogy ha cáfoljuk a szellemtudományt, ha felsoroljuk ellene az összes lehetséges érvet, melyik vezet a legalaposabb, a legjobban megalapozott cáfolathoz. Ha ma valaki lelke mélyéből a szellemtudomány követőjévé lesz, és aztán megismerkedik mindazzal, amit a tudományok ki tudnak bontakoztatni materialista alapideájukból, akkor ha egyáltalán kiismeri magát a jelenkor tudományos életében, alaposan meg tudja cáfolni a szellemtudományt. De ehhez először saját lelkében kell előállítania egy bizonyos állapotot. Aki elhatározza, hogy megcáfolja a szellemtudományt, annak a puszta ésszerűség, a puszta intellektualitás álláspontjára kell helyezkednie. Hogy ez pontosan mit jelent, mindjárt megmutatjuk, a másik oldalról szemlélve. Most mindenestre leszögezzük, mint személyes tapasztalatomat, hogy ha valaki ismeri a jelenkor tudományos eredményeit és kizárólag az észére hagyatkozik, akkor alaposan meg tudja cáfolni a szellemtudományt. Itt álljunk meg egy kicsit, és közelítsünk feladatunkhoz egészen más oldalról.

Az ember, ugye, két oldalról tekinthet a világra. A világ egyik szemlélete akkor adódik, ha mondjuk, tanúi vagyunk egy gyönyörű napfelkeltének, amint a Nap mintegy önmagát megszülvé kiemelkedik a hajnalpír aranyából, majd beragyogja a Földet, és az ember elmerül abban a gondolatban, ahogy a Nap sugara és melege évről évre kivarázsolja a Föld mélyéből az életet. De átadhatjuk magunkat a naplemente szemléletének is, ahogy kialszik az alkonypír, egyre jobban beköszönt az éjszaka sötétje, és az égbolton felragyognak a csillagok; az ember elmélyedhet az éjszakai csillagos ég csodájában is. Ha tehát az ember elmerül a természet szemléletében, akkor olyan képzethez jut, ami a lehető legmélyebb boldogsággal töltheti el. Mert ez a képzet hasonlíthat Goethe egyik alapgondolatához. Goethe olyan gyönyörűen mondta egyszer: Ah, ha tekintetünket a csillagvilág csodájára vetjük, és szemügyre vesszük az univerzumot teljes fenségességében, akkor végül mégiscsak az az érzésünk támad, hogy mindez, minden, ami olyan fenségesen jelenik meg az univerzumban, akkor nyeri el csak igazán értelmét, ha tükröződik egy emberben, egy emberi lélekben, aki megcsodálja. – Igen, arra a gondolatra jut az ember, hogy ahogy az őt körülvevő levegő lényét építi, belehatol, hogy lélegezhessen, hogy ebben a folyamatban, amit a levegő hajt végre benne, az ember lényét építve, éppen így, ahogy az ember ennek a levegőnek, törvényeinek és összetételének eredménye, bizonyos értelemben az egész tágas világ eredménye is, mindazzal, ami körülveszi és érzékeibe áramlik. Nemcsak a látáson,

hanem a halláson keresztül is, ami fölveszi a hangzások világát, és az összes többi világ eredménye is, amik csak beáramlanak érzekeinken keresztül. Úgy, hogy az ember ott áll szemben ezzel a külső észleleti világgal, mint ennek a világnak az egybefolyt eredménye, és akkor azt mondhatja magának: ha közelebből szemügyre veszem mindazt, ami ott kívül van, elgondolkodom azon, amit érzékszerveimmel észlelek, akkor mindaz, amit így látok, abban nyeri el legjobban értelmét, hogy mind ebből végül is kikristályosodott az ember csodálatos építménye.

És igaz, hogy ekkor eltöltheti az embert az az érzés, amit olyan elemi erővel mond ki a görög költő: „Sok van mi hatalmas, de az embernél nincs semmi hatalmasabb.”² Milyen egyoldalúnak tűnnek a világ megnyilatkozásai odakint! De az emberben, úgy tűnik, mindez mindenoldalúságba folyik egybe, ha rátekintünk az észleleti világra odakint, és aztán az emberre, akiben minden egyéb összefolyik. Mert minél pontosabban szemléljük a világot, annál inkább látjuk, hogy az ember az, akiben az univerzum többi része összefolyik. Ha megszületik bennünk ez az érzés a széles világról, ahogy összefolyik az emberben, akkor mélyen boldogító érzéssel átjárt gondolat jelenik meg lelkünkben: az istenek-akarta ember gondolata. Az ember, aki úgy jelenik meg, mintha az istenek tettei és szándékai egy egész univerzumot építettek volna fel, amiből mindenhol kiárasztották hatásaikat, úgy, hogy ezek végül egybeáramolhattak a legméltóbb műbe, amit az istenek minden oldalról az univerzum középpontjába helyeztek: az emberbe. Istenek-akarta mű! Ezt mondta is valaki, aki éppen ezt a kapcsolatot vette szemügyre a külső észleleti világ és az ember között: ugyan mi a zenész összes hangszer az emberi hallásszerv csodálatos építményéhez, ehhez a hangszerhez, vagy éppen az emberi gége csodálatos építményéhez, ehhez a másik hangszerhez képest! Sok mindent meg lehet csodálni a világban; de nem megcsodálni az embert, ahogy benne áll ebben a világban csak akkor lehet, ha valaki nem ismeri csodálatos építményét. Ha ilyen szemlélődésnek adjuk át magunkat, megszületik lelkünkben a gondolat: mi mindent meg nem tettek az isteni-szellemi lények azért, hogy létrehozzák ezt az embert!

Ez az egyik út, amire a világ szemlélete vezethet. De van még egy másik út is. Ez akkor nyílik meg számunkra, ha kifejlesztjük magunkban az érzést, hogy milyen magasrendű, erős és lenyűgöző az, amit morális ideálnak nevezünk – ha saját lelkünkbe pillantunk, és kicsit hatása alá kerülünk annak, amit a morális ideálok a világ számára jelentenek. Egészséges emberi természetre van szükség, minden szempontból egészséges emberi természetre van szükség ahhoz, hogy teljes nagyságában átérezzük az ember morális ideáljainak magasrendűségét. És kifejleszthetünk valamit a morális ideálok irányában, ami ugyanolyan lenyűgözően hathat az emberi lélekre, mint a világmindenség megnyilvánulásainak nagyszerűsége és ragyogása abban, ami kívülről hat az emberen keresztül. Ez akkor jelenik meg, ha teljes szeretet és lelkesedés lobban fel bennünk az ember morális ideáljai és céljai iránt. Ekkor rendkívüli melegség járhat át bennünket. Ekkor azonban, a morális ideálok átérzésével, szükségszerűen egy másik gondolat párosul, mint ami az univerzum emberen keresztüli megnyilvánulásaihoz kapcsolódik. Éppen azok érzik át ezt a gondolatot a legjelentőségtejjesebben, akik a legerősebben érzik át a morális ideálok hatalmát. Ezt a gondolatot érzik: milyen messze vagy, ó ember, ahogy így itt állsz, ezektől a magas morális ideáloktól, amik kibontakozhatnak a szívedben! Milyen kicsiny vagy minden tudásoddal, képességeddel, cselekedetteddel a morális ideálok nagyságához képest, amiket magad elé tűzhetsz céloddul. Mert éppen egy bizonyos lelki nagyság elérésével érzi meg az ember a saját alkalmatlanságát a morális ideálokra. És fölmerülhet bennünk egy gyakran visszatérő gondolat; hogy kövessünk el mindent erőteljesen és bátran, ami ahhoz kell, hogy valamelyest érettebbé tegyük magunkat, egyre érettebbé, hogy ezzel azután egyre inkább erővé alakítsuk át magunkban a morális ideálokat, jobban, mint korábban. De az is megtörténhet,

² Szophoklész: *Antigoné*. Trencsényi-Waldapfel Imre fordításában: „Sok van mi csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb.”

hogy valakiben a morális ideálokra való alkalmatlanság gondolata olyan mély gyökeret ver, hogy teljesen lesújtva érzi magát, Istentől elidegenedettnek, éppen azért, mert a másik oldalon erősen átéli a külső ember istenek-akarta mivoltát. Itt állsz – mondhatnák az ilyen emberek – mindazzal, ami külsőleg vagy. Ha ránézel külső lényedre, azt kell mondanod, az egész istenek-akarta világ benned folyik egybe, istenek-akarta lény vagy, Isten képe és hasonlatossága vagy! Aztán belsődbe nézel. Megpillantod az ideálokat, amiket Isten a szívedbe írt, amik kétségkívül istenek-akarta erőkké kell, hogy váljanak. És saját alkalmatlanságodra találsz, mint lelked forrásából eredő tapasztalatra.

Ez a két út áll rendelkezésre a világ szemléletére. Az ember ránézhet önmagára kívülről és mély boldogság járhatja át istenek-akarta természete fölött, és megfigyelheti önmagát belülről és büntudatot érezhet istentől elszakadt lelke miatt. De az egészséges érzés csak ezt mondhatja magának: a szívünkbe írt morális ideáloknak ugyanabból az isteni eredetből kell származniuk, ahonnan azok az erők erednek, amik az embert, mint valami hatalmas kivonatot, az egész univerzum középpontjába állították. – Miért van az egyik olyan messze a másiktól? Tulajdonképpen ez az emberi lét nagy rejtélye. És valóban, se teozófia, se filozófia nem jött volna soha létre, ha nem jött volna létre az emberi lélekben ez a szakadás, ha nem éppen tudatosan, többé-kevésbé érthetően megfogalmazva, akkor tudattalanul, az érzésben. Mert tulajdonképpen minden mélyebb gondolkodás és kutatás ennek a szakadásnak a tapasztalásából ered. Mi áll az istenek-akarta ember és az istenektől-elidegenedett ember közé? Tulajdonképpen ez minden filozófia alapkérdése. Ha nagyon különböző megfogalmazásokban és megközelítésekben is, ez a kérdés minden emberi gondolkodás és elmélkedés alapja. Hogyan képzelhetjük el egyáltalán, hogy sikerül hidat vernünk a külső világ kétségkívül boldogító és lelkünk kétségkívül meghasonlást kiváltó szemlélete között?

Nos, valamelyest jellemeznünk kell az emberlélek útját a lét legmagasabb kérdéseire való helyes és méltóságos felemelkedéséhez, hogy aztán kideríthessük, hogy honnan erednek a tévedések. Mert a külső világra vonatkozóan, amennyiben ma a külső tudomány befolyása alatt áll, ha megismerésről, ha tudásról van szó, kétségkívül ezt fogjuk hallani: igen, megismerésnek, igazságnak akkor kell létrejönnie, ha helyes ítéletet hozunk, ha helyeset gondoltunk. Nemrégiben igen egyszerű példázatot hoztam fel annak ábrázolására, milyen alapos tévedésben vagyunk, ha azt hisszük, hogy ha helyes ítéletet hozunk, akkor szükségszerűen létrejön a megismerés, az igazság. Ezt ismét szívesen elmesélném, mert látni fogják belőle, hogy a helyes gondolat egyáltalán nem vezet el szükségszerűen a valósághoz. Egy faluban volt egy fiú, akit szülei rendszeresen elküldtek zsemléért. Adtak neki 10 krajcárt – modjuk, hogy ez volt ott a honos pénz – és ezért kapott hat zsemlét. Egy zsemlé két krajcárba került. A fiú nem volt különösebben járatos az aritmetikában, ezért nem tűnt fel neki, hogy noha egy zsemlé két krajcárba kerül, mégis mindig hat zsemlét kapott tíz krajcárért. De aztán odakerült hozzájuk egy másik helyről egy hasonló korú fogadott fiú, aki jó aritmetikus volt. Ezért azt mondta, amikor látta, hogy a másik fiú tíz krajcárral megy zsemlét venni, hogy mivel egy zsemlé két krajcárba kerül, öt zsemlét kell érte kapnod. Mivel jól számolt, helyes volt, amit gondolt: ha egy zsemlé két krajcárba kerül, akkor 10 krajcárért öt zsemlét kaphat az ember. De látta, hogy a másik fiú hatot hozott haza. Ekkor ezt mondta: de hiszen ez teljesen téves, tízben a kétször van meg, ez lehetetlen, hogy hatot kapj érte. Ez vagy tévedés, vagy elcsórtál egy zsemlét. De aztán látta, hogy a másik fiú másnap is hat zsemlét kapott a tíz krajcárért. Mert ebben a faluban az volt a szokás, hogy aki vett öt zsemlét, kapott egy hatodikat ajándékba, ami nagyon kellemes szokás volt azoknak, akiknek öt zsemlére volt szükségük a háztartásban.

Nos, a jó aritmetikus jól számolt, teljesen helyesen gondolkodott, nem követett el hibát a gondolkodásban, csak éppen helyes gondolkodása nem egyezett meg a valósággal. Be kell látnunk,

a helyes gondolkodás nem jutott el a valósághoz, mert a valóság nem igazodik a helyes gondolkodáshoz. Ki lehet mutatni, hogy amint ez a példa is mutatja, a leglelkiismeretesebb és legélelméjűbb gondolat, amit csak logikus gondolkodással el lehet gondolni, a lehető leghelyesebb eredményre juthat – de a valósággal mérve mégis teljesen téves lehet. Ezért a gondolkodás eredménye soha nem lehet bizonyíték a valóságra, soha. Másképp is lehet tévedni, a külső események ok-okozat kapcsolatát illetően is lehet tévedni. Mondjuk, egy ember sétál egy patak mentén. Egyszer csak egy bizonyos helyen belezuhan a patakba. A körülállók segítségére sietnek, de már csak a holttestét tudják kihúzni a patakából. Ekkor, mondjuk, megállapítják, hogy részeg volt, és ezután éles elmével lehet következtetni: talán megbotlott egy kőben, beesett a vízbe és megfulladt. Ez a gondolatmenet helyes: ha valaki sétál egy patak mentén, megbotlik, beleesik és holtan húzzák ki, akkor nyilván vízbefulladt, nem is lehet másképp. De lehet, hogy éppen ennél az embernél mégis másképp történt. Mert, ha nem hagyjuk, hogy kényszerítő erővel hasson ránk az ok-okozati lánc gondolása, akkor rájöhethetünk, hogy ezúttal más történt: abban a pillanatban, amikor megbotlott, szívinfarktust kapott, és ezért esett be a vízbe. Tehát, amikor a vízbe esett, már nem élt, csak aztán átesett mindazon, amin az is átesik, aki élve esik a vízbe. Vagyis látjuk, hogy ha valaki a külső események alapján hozott ítéletet: emberünk megbotlott, vízbe esett és vízbefulladt –, akkor ítélete téves, nem felel meg a valóságnak, mert emberünk már halott volt, amikor a vízbe esett. És a tudományos irodalom tele van ilyen fordított ítéletekkel, csak ott nem veszik észre, ahogy a vízbe esett ember esetében sem vennék észre, ha ki nem vizsgálnák gondosan. Ok és okozat finomabb kapcsolatában ugyanis folyamatosan születnek ilyen tévedések, Mindezzel nem akarok mást mondani, csak annyit, hogy gondolkodásunk egyelőre teljesen inkompetens a valóságot illetően, véleménye nem perdöntő, nem lehet bírāja a valóságnak.

Igen, de akkor hogyan kerülhetjük el egyáltalán, hogy ne zuhanjunk kétségbeesésbe és tudatlanságba, ha gondolkodásunk valóban nem lehet biztos vezetőnk? Akinek ugyanis van tapasztalata ezekben a dolgokban, aki sokat foglalkozott a gondolkodással, tudja, hogy mindent be lehet bizonyítani és mindent meg lehet cáfolni, és ezért nem illetődik meg a legélelméjűbb filozófálástól sem. Megcsodálhatja az élelméjűséget, de nem engedheti át magát a pusztá ész hozta ítéleteknek, mert tudja, hogy ugyanolyan jó érveket lehet találni az ellenkezőjére is. Ez mindenre vonatkozik, amit be lehet bizonyítani, vagy meg lehet cáfolni. Ebben az irányban gyakran nagyon érdekes megfigyeléseket lehet tenni. Van benne valami izgató – de csak elméletben –, ha megismerünk olyan embereket, akik a lelki fejlődés egy bizonyos pontjáig jutottak el; ugyanis addig a pontig, ahol belsőleg átélik, hogy tulajdonképpen mindent be lehet bizonyítani és mindent meg lehet cáfolni, de még nem értek meg a spirituális világszemléletre.

Épp az elmúlt hetekben kellett mindig újra emlékezniem valakire, akiben az ilyen lelki beállítottságot legcsodálatosabb formájában ismerhettem meg, de akit nem járt át a valóság tényleges megragadása a szellemtudományon keresztül. De oda eljutott, hogy belássa, hogy minden filozófiai állítást meg lehet cáfolni, és meg is lehet indokolni. A pár hete elhunyt bécsi filozófia professzorra gondolok, a rendkívül szellemdús *Laurenz Müllnerre*. Szellemiekben rendkívül gazdag ember, aki teljesen világos érvekkel be tudott bizonyítani minden lehetséges filozófiai rendszert és gondolatot, de ugyanígy mindent meg is tudott cáfolni. Önmagát szkeptikusnak nevezte, és tőle hallottam ezt a bizonyos értelemben borzasztó kijelentést: ah, az egész filozófia nem más, mint szép gondolati játék. És ha az ember gyakran követte Laurenz Müllner sziporkázó gondolati játékait, érdekes volt megfigyelni, hogy sohase lehetett „megfogni”, mert semmihez sem kötelezte el magát, legfeljebb akkor, ha valaki felhozott valamilyen érvet egy világnézet ellen. Akkor nagy szeretettel mindent felhozott, amit csak az adott világnézet védelmére föl lehetett hozni, akkor is, ha esetleg pár nappal korábban élelméjűen ízekre szedte és porrá zúzta. Rendkívül érdekes koponya volt, bizonyos értelemben a kor egyik legjelentősebb filozófusa. Az is érdekes, hogy mi idézte elő benne ezt az alaphangulatot. Müllner ugyanis, azon

kívül, hogy az emberiség filozófiai fejlődésének alapos ismerője volt, katolikus pap is volt, és mindig meg is akart maradni jó katolikus papnak, annak ellenére, hogy hosszú éveken át professzor volt a bécsi egyetemen. És a mód, ahogy elmerült a katolikus gondolatmenetekbe, azt idézte elő benne, hogy egyrészt a valóban bizonyos vallási izzással átélt gondolatmenetekhez képest mindaz kicsinek tűnt előtte, ami pusztá gondolati játékként jelent meg számára a világban; másrészt azonban soha nem tudott kiszabadulni a pusztá kételyből – ez volt katolicizmusa. Túl nagy volt ahhoz, hogy megelégedhetett volna a pusztá dogmatikus katolicizmussal, de másrészt a katolicizmus túl nagy volt benne ahhoz, hogy fölemelkedhetett volna a valóság szellemtudományi tapasztalásához. Rendívvül érdekes egy ilyen lelket megfigyelni, aki éppen addig a pontig jutott el, ahol tanulmányozni lehet, hogy mire van szüksége az embernek ahhoz, hogy eljusson a valósághoz. Mert ez az éleselméjű ember természetesen tisztában volt vele, hogy gondolkodása nem képes elérni a valóságot.

Már a régi Görögországban megmondták, hogy miből kell az egészséges emberi elgondolkodásnak először is kiindulnia, ha azt akarjuk, hogy esélye legyen arra, hogy valóságra jusson. És ez az igény, amit a régi görögök támasztottak, egészen biztosan ma is érvényes: minden emberi kutakodásnak a csodálkozásból kell kiindulnia.³ Ezt azonban pozitív értelemben kell értenünk, kedves barátaim! Fogjuk fel pozitívan, hogy az igazságra törekedő lélekben meg kell lennie ennek az állapotnak, az univerzum fölötti csodálkozásnak. Aki ugyanis meg tudja tapasztalni ennek a görög követelménynek a teljes erejét, az odajut, hogy azt mondja magának: Ha egy ember – akármilyen körülmények között forduljon is a kutatás és az elmélkedés felé –, a csodálkozásból indul ki, tehát semmi másból, mint a világ tényein való csodálkozásból, akkor az olyan, mintha elvet valaki egy magot, amiből majd kihajt egy növény. Mert bizonyos értelemben minden tudásnak a csodálkozás magjából kell kihajtania.

Egészen más a helyzet, ha valaki nem a csodálkozásból indul ki, hanem talán abból, hogy fiatalkorában derék tanárai belesulykoltak egyes alapelveket, amik filozófussá tették; vagy azért lett filozófus, mert bizonyos körökben, ahol felnőtt, illett ilyesmivel foglalkozni, és így adott körülményei vezették a filozófiához. Közismert az is, hogy a filozófia vizsgákon a legkönnyebb átjutni az egyetemeken. Röviden, nagyon sok kiindulópont létezik a filozófiához, ami nem a csodálkozásból, hanem valahonnan máshonnan jön. Az összes ilyen kiindulópont csak olyan együttéléshez vezet az igazsággal, mintha valaki papírmáséból csinál magának növényt, és nem magból engedi kihajtani. A hasonlat teljesen érvényes, mert minden valódi tudásnak a csodálkozás magjából kell kihajtania, ha azt akarjuk, hogy egyáltalán esélye lehessen arra, hogy valami köze legyen a világ rejtélyeihez. És, ha mégolyan éles eszű gondolkodó legyen is valaki, ha mégannyira túlteng is benne az éles ész, semmi se sül ki belőle, ha soha nem ment át a csodálkozás stádiumán. Létrehozhatja ideák ragyogóan okos láncolatát, úgy, hogy semmi sincs benne, ami ne lenne helyes, de attól, hogy helyes, még nem biztos, hogy valóságos is. Nagyon is szükséges, hogy mielőtt gondolkodni kezdünk, mielőtt a gondolkodás egyáltalán mozgásba lendülne, átéljük a csodálkozás állapotát. És az a gondolkodás, ami csodálkozás nélkül lendül mozgásba, valóban nem más, mint pusztá gondolatjáték. A gondolkodásnak tehát a csodálkozásból kell erednie, fakadnia – ha szabad magam így kifejezni.

És tovább. Ez még nem elég. Ha a gondolkodás a csodálkozásból ered is, és ha valakit éles ésszel ajándékozott meg karmája, és bizonyos önteltség arra vezeti, hogy örömét lelje éles eszében, és egyre jobban ki is fejlessze azt, akkor a kezdeti csodálkozás sem segít rajta. Mert ha miután helyet kapott lelkében a csodálkozás, gondolkodása további lefolyásában csak gondolkodik, akkor nem jut el a valósághoz. Nagyon fontos megjegyezni, hogy ezzel nem azt akarom

³ Ld. pl. Platón: *Theaitétosz* XI. d.: „Főként a filozófus adottsága ugyanis az, hogy csodálkozik; hiszen nincs is más forrása a filozófiának, mint éppen ez.” Kárpáty Csilla fordítása.

mondani, hogy az ember ne gondolkodjon, vagy hogy a gondolkodás káros lenne. Teozófiai körökben ugyanis erősen elterjedt ez a nézet; sokan kifejezetten rossznak és károsnak tartják a gondolkodást, hiszen az embernek a csodálkozásból kell kiindulnia. De attól, hogy valaki elkezdett kicsit gondolkodni, és fel tudja sorolni az ember hét princípiumát, még nem kell a gondolkodást abbahagynia, hanem a gondolkodásnak maradnia kell. De a csodálkozás után egy következő lelki állapotnak kell jönnie, és ezt a legjobban úgy nevezhetjük, hogy mély tisztelet az iránt, amire a gondolkodás irányul. A csodálkozás után a mély tiszteletnek, az áhítatnak kell következnie. Az olyan gondolkodás, ami függetleníti magát az áhítattól, attól, hogy áhítatosan tekintsen arra, ami a gondolkodásnak kínálkozik, nem fog eljutni a valósághoz. A gondolkodás nem táncolhat könnyedén saját lábain a világban. Miután túljutott a csodálkozás helyzetén, a világ alapjai iránt érzet áhítat érzésében, érzetében kell gyökereznie.

Ezzel persze a megismerési út gyökeres ellentmondásba kerül azzal, amit ma tudománynak hívnak. Mert ha ma odamennénk valakihez, aki kísérleteit végzi egy laboratóriumban, anyagokat analizál, és új kötések szintetizál, és azt mondanánk neki: az igazságot valójában nem tudod kikutatni, mert ugyan remekül tudsz szétszedni és összerakni, de ez mind csak tény. Kegyelet nélkül, áhítat nélkül foglalkozol a világ tényeivel. Ugyanazzal az áhítattal, ugyanazzal a kegyelettel kellene foglalkoznod a csodálatra méltó folyamatokkal a párlóedényeiddben, mint ahogy a pap áll az oltár előtt. – Mit válaszolna erre a tudós? Valószínűleg kinevetne bennünket, rettenetesen kinevetne, mert a mai tudományos álláspontból nézve egyáltalán nem lehet belátni, hogy az áhítatnak bármi köze lenne az igazsághoz, a megismeréshez. És ha nem nevetne ki, akkor legfeljebb azt mondaná: nagyon is tudok azért lelkesedni, ami a párlóedényeimben történik, de értelmes ember nem gondolhatja komolyan, hogy ennek bármi köze is legyen az igazság kikutatásához, hogy a lelkesedésem bármi más lenne, mint magánügy. – Többé-kevésbé boldognak tartanak a mai tudósok, ha arról beszélünk, hogy a kutatás, és nevezetesen a gondolkodás nem függetlenítheti magát az áhítattól, hogy egyetlen lépést sem szabad tennünk a gondolkodásban anélkül, hogy mély tiszteletet, áhítatot éreznénk az iránt, amit kutatunk. Ez a második.

De az is, aki eljutott az áhítat érzésének bizonyos szintjére, de azután, mivel ezt már átélte, a puszta gondolkodással akarna tovább hatolni, megint csak elvesztené a lényegét szem elől, nem jutna tovább. Találna valami helyeset, és mivel áthaladt az első két szinten, ezt a helyes valamit áthatnák egyes jól megalapozott szempontok. De mégis hamar elbizonytalanodna. Mert a csodálkozás és az áhítat után lelkünknek egy harmadik állapotra kell jutnia, amit úgy lehetne jellemezni, hogy az ember bölcsességgel áthatott összhangban érzi magát a világ törvényeivel. Igen, ezt az érzést, a bölcsességgel áthatott összhang érzését a világ törvényeivel, nem is lehet másképp elérni, mint hogy az ember bizonyos értelemben már belátta a puszta gondolkodás értéktelenségét, ha nem felejtkezik meg róla, hogy aki a gondolkodás helyességére épít – mind-egy, hogy valami mellett vagy ellene érvel –, tulajdonképpen ugyanabban a helyzetben van, mint a fiú, aki helyesen számolta ki a zsemlék számát. Ha azt mondta volna magának a fiú: amit kiszámolsz, lehet, hogy helyes, de nem építhetsz helyes gondolkodásodra, hanem keresned kell az igazságot, összhangba kell kerülnöd a valósággal: akkor megtalálta volna azt, ami magasabban áll a helyességnél: a szokás a faluban, hogy öt zsemléhez adnak egy hatodikat. Azt találta volna, hogy ki kell lépnie önmagából a külvilágba, és a helyes gondolkodás semmit sem tud hozzászólni ahhoz, hogy valami valódi-e vagy sem.

De ez a bölcsességgel áthatott összhang érzése a világ törvényeivel nem olyan valami, amire minden további nélkül képesek vagyunk. Ha képesek lennénk rá, kedves barátaim, akkor nem tapasztalnák, akkor soha egyetlen ember se tapasztalná a luciferi kísértést. Mert a világ isteni vezetői nagyon is meg akarták adni az embernek azt, amit úgy nevezünk, hogy a jó és a gonosz tudása, a megismerés megszerzése, a megismerés fájáról való evés – de későbbi időpontban.

Az emberek bűne az volt, hogy túl korán akarták megszerezni a jó és a gonosz megkülönböztetésének a megismerését. Amit később nekik szántak, Lucifer csábítására korábban akarták megszerezni: ez a bökkenő. Ebből csak alkalmatlan megismerés születhetett, ami úgy viszonylik az igazi, az eredetileg az embernek szánt megismeréshez, mint egy koraszülött egy érett gyerekekhez. Ezért a rég gnosztikusok – érezhető, hogy mennyire igazuk volt – ténylegesen ezt a kifejezést alkalmazták. Az emberi megismerés, ahogy az embert megtestesülésein keresztül kíséri, tulajdonképpen koraszülött, *ektroma*, mert az emberek nem tudták kivárni, amíg túljutnak mindazon, ami aztán a megismeréshez vezette volna őket. El kellett volna tehát telnie még egy időnek, amiben az emberben megértek volna bizonyos lelki állapotok, és azután járt volna ki neki a megismerés. Az ember ma is elköveti ezt az ős-bűnt. Ha nem tenné, akkor nem annyira arra törekedne, hogy minél előbb elsajátítsa ezt vagy azt az igazságot, hanem arra, hogy hogyan válhat olyan éretté, hogy bizonyos igazságokat megérthessen.

Ez megint valami, ami a mai embernek igencsak különösnek tűnhetne, ha valaki azt mondaná: teljesen jól érted Püthagorasz törvényét, de lelkedben még át kellene élned egyet s mást, ha mélyebben akarod megérteni titkos jelentésében azt, hogy a befogókra helyezett négyzetek összege egyenlő az átfogó négyzetével, vagy vehetünk valami egyszerűbbet is, mielőtt éretté válnál arra, hogy megértsd, hogy $3 * 3 = 9$. És még hangosabban kacagna a mai ember, ha azt mondanánk: csak akkor érted meg, ha összhangba hozod magad a világ törvényeivel, amik úgy rendezték el a dolgokat, hogy a matematikai törvények bizonyos módon jelenjenek meg nekünk. Tulajdonképpen még mindig elkövetik az emberek az ős-bűnt, amikor azt gondolják, hogy minden szinten mindent megérthetnek, és nem törődnek azzal, hogy előbb át kell menni egy s másón, hogy ezt vagy azt megérthessük, hogy azt kell elérni, hogy a tudat tartson minket belül, hogy a sok szigorú ítélettel semmit sem érünk el a valóságban.

Ez tartozik a harmadik állapothoz, amit le akartam írni. Akármilyen igyekezettel hozzuk is meg ítéleteinket – az ítéletbe mindig csúszhat hiba. Helyes ítéletre csak úgy juthatunk, ha elértünk egy bizonyos érettségi szintet, ha kivártuk, amíg megszületik bennünk az ítélet. Nem akkor van köze az ítéletnek a valósághoz, ha azon fáradozunk, hogy meghozzuk, hanem akkor, ha azon fáradozunk, hogy éretté tegyük magunkat arra, hogy megszülessen bennünk. Akármilyen rettenetes igyekszik is valaki, hogy helyes ítéletet hozzon, soha nem építhet arra, hogy az igyekezet valahogy érvényes ítéletre juttatja. Az remélheti csak, hogy helyes ítéletre jut, aki minden igyekezetét arra használja, hogy egyre érettebbé és érettebbé váljék arra, hogy befogadhassa a helyes ítéleteket, ami hozzááramlanak, mert megérett rájuk. Akkor ugyanis a legkülönösebb tapasztalatokat szerezhethetjük. Aki hamar hozza meg ítéleteit, természetesen azt fogja gondolni: aki vízbe esett és holtan húzták ki, nyilván vízbefulladt. De aki bölcs lett, akit éretté tettek élettapasztalatai, tudni fogja, hogy az egyedi esetben semmit sem jelent az általában helyes következtetés, hanem minden egyes esetben sokoldalúan kell átadni magunkat annak, ami kínlózik, hogy hagynunk kell, hogy az előttünk lejátszódó tények hozzák meg az ítéletet. Az életben nagyon jól igazolódik mindez.

Tegyük fel a következőt: valaki mond valamit. Nos, lehetünk más véleményen, mondhatjuk: ez teljesen téves, amit mond. Hozhat az ember más ítéletet, mint a másik. Eddig rendben, lehet, hogy az is téves, amit mi mondunk; bizonyos értelemben mindkét ítélet lehet helyes is és téves is. Ezen a harmadik szinten nem tekintjük döntő kérdésnek, hogy két embernek különböző véleménye van. Ez nem mond semmit; itt mintegy a saját véleményünk csúcsán állunk. Aki bölcs emberré vált, mindig visszatartja az ítéletét, még akkor is – hogy el ne kötelezze magát ítéletével –, ha úgy gondolja, hogy igaza lehet; visszatartja mintegy próbaképpen, mintegy kísérletileg. De tegyük fel, hogy valaki mond valamit ma; és két hónap múlva épp az ellenkezőjét mondja: akkor teljesen kiszállhatunk a dologból, ezzel semmi dolgunk. Ha hatni engedjük magunkra mindkét tény, nem kell ellentmondanunk egyiknek sem, úgyis ellentmondanak egymásnak.

Akkor a külvilág hozza meg az ítéletet, nem mi. A bölcs ember csak ezután kezd ítélni. Érdekes, hogy az emberek sohasem fogják megérteni azt a módot, ahogy pl. Goethe természettudományosan tevékenykedett, ha nem értik meg azt a bölcs fogalmat, hogy ítéljenek a dolgok maguk. Ezért tette Goethe ezt az érdekes kijelentést – megtalálhatják a természettudományos műveihez írt előszavamban –: Soha ne állítsunk fel hipotéziseket vagy ítéleteket a külső jelenségekről, a jelenségek maguk az elmélet, maguk mondják ki ideáikat, ha valaki éretté tette magát rá, hogy megfelelő módon engedje hatni őket önmagára. Nem az a fontos, hogy valaki odaüljön és ki-préselje a lelkéből, amit helyesnek tart, hanem az, hogy éretté tegyük magunkat, és az ítélet magukból a dolgokból ugorjanak belénk. Így kell hozzáállnunk a gondolkodáshoz, hogy nem a dolgok bírójává, hanem a dolgok kimondásának eszközévé tesszük a gondolkodást. Ez jelenti azt, hogy összhangban lenni a dolgokkal.

Ha átértük ezt a harmadik állapotot, még mindig nem állíthatjuk a gondolkodást saját lábára, mert csak ekkor jön a bizonyos értelemben legmagasabb lelki állapot, amit el kell érünk, ha el akarunk jutni az igazsághoz. És ezt az állapotot úgy jellemezhetjük a legjobban, hogy „megadjuk magunkat”, odaadjuk magunkat. Csodálkozás, áhítat, bölcsességgel teli összhang a világjelenségekkel, odaadottság a világ folyásának – ezeken a fokozatokon kell haladnunk. Mindennek a gondolkodással párhuzamosan kell történnie, ezek a magasabb szintek soha nem hagyhatják el a gondolkodást – különben csak a helyességig jut el, de nem az igazságig. Álljunk meg itt egy pillanatra csendben, ahova fölemelkedtünk a csodálkozás, az áhítat, a világjelenségekkel való bölcs összhang lépcsőin, egészen addig, amit odaadottságnak neveztünk, de amit még nem magyaráztunk el, amiről holnap majd tovább beszélünk. Jegyezzük meg, hogy megálltunk az odaadottságnál, és jegyezzük meg másrészt a kérdést: miért elég a szellemtudomány megcáfolásához, ha valaki intellektuális marad. És tekintsük ezt két kérdésnek, amelyek megválaszolására holnap továbbhaladunk.